Vloga knjižničarjev v življenjskem krogu podatkov

Sonja Bezjak, Janez Štebe
ADP, Univerza v Ljubljani

CC BY

Predstavitev: Posvetovanje sekcij Zveze bibliotekarskih društev Slovenije, »Upravljanje znanja v knjižnicah«, (19. - 20. september 2016, Maribor, Hotel City)

Vsebina

1) **O ADP**
2) Odprti podatki (OP)
3) **Potrebe v okolju OP**
4) Življenjski krog podatkov
5) **Vloga knjižničarjev**
6) Možnosti v slovenskem okolju
7) **Vprašanja in razprava**

1. Arhiv družboslovnih podatkov

- 1997
- **nacionalno podatkovno središče za družboslovje**
- dajalci podatkov iz vseh 4 univerz, zasebnih raziskovalnih centrov, SURS …
- 600 družboslovnih raziskav
- cca. 700 uporabnikov letno (90 % izobraževanje, 10 % znanstveno-raziskovalni)

Poslanstvo ADP

ADP iz širokega nabora družboslovnih disciplin pridobiva pomembne podatkovne vire, zanimive za slovenske družboslovce, jih shranjuje in varuje pred uničenjem ter namenja nadaljnji rabi za znanstvene, izobraževalne in druge namene.

Storitve

PODPORA DAJALCEM PODATKOV:

- svetovanje (družboslovna metodologija in statistika, digitalno skrbništvo),
- podpora pri pripravi Načrta ravnanja z raziskovalnimi podatki,
- podpora pri predaji podatkov (obrazci, orodja, svetovanje...),
- delavnice, seminarji, izobraževanja.

PODPORA UPORABNIKOM PODATKOV:

- svetovanje (iskanje, raba, analiza, citiranje, mednarodne baze podatkov),
- delavnice, seminarji, izobraževanja.

Sodelovanje

Od ustanovitve ADP sledi razvoju na področju digitalnega arhiviranja

Na nacionalni ravni:

- knjižnice (NUK, CTK, UKM)
- Arhiv RS
- DARIAH, CLARIN

Na mednarodni ravni:

cessda

—in your circle of trust.

website: **www.cessda.net**
twitter: **@CESSDA_Data**

15 CESSDA članic

- Avstrija
- Belgija - SOHDA
- Češka - CSDA
- Danska - DDA
- Finska - FSD
- Francija - PROGEDO/Réseau Quetelet
- Nemčija - GESIS
- Grčija - So.Da.Net
- Litva - LiDA
- Nizozemska - DANS
- Norveška - NSD
- Slovenjia - ADP
- Švedska - SND
- Švica- FORS
- VB - UKDS

- 1 opazovalka: Slovaška - SASD

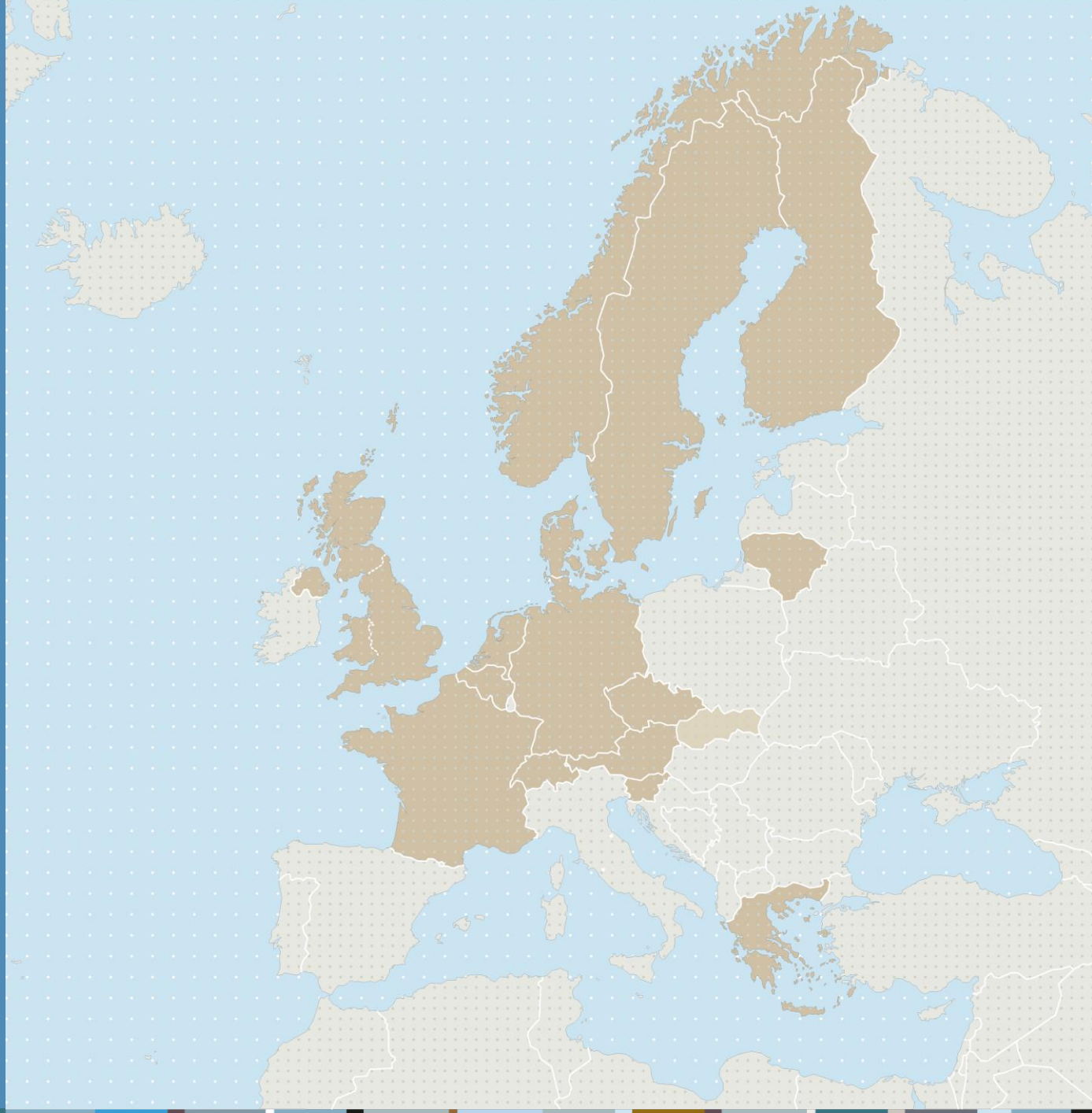

CESSDA: Konzorcij evropskih arhivov družboslovnih podatkov

- Podpirati nacionalne in mednarodne raziskave ter sodelovati na področjih, za katera se pričakuje, da imajo velik pomen za prihodnost.
- Raziskovalcem, ne glede na njihovo lokacijo ali lokacijo podatkov, lajšati dostop do družboslovnih podatkov (in sorodnih področij).
- Zagotavljati obsežne in trajne podatkovne storitve za družboslovje ter podpirati raziskovanje, izobraževanje in učenje.

cessda

Raziskovalni podatki…

PUBLICATIONS AND DATA

… „predstavljajo osnovno podlago za znanstveno raziskovanje in z analizo omogočajo izpeljavo teoretično ali uporabno naravnanih zaključkov.“

(Priprava raziskovalnih podatkov za odprti dostop, Priročnik za raziskovalce, 2015, str. 1)

Različni tipi podatkov, metodologije ...

- ✓ numerični podatki, meritve,
- ✓ rezultati numeričnih modelov,
- ✓ ekonomski modeli,
- ✓ anketni podatki,
- ✓ intervjuji,
- ✓ dnevniški zapisi,
- ✓ delovna poročila,
- ✓ slike,
- ✓ grafi,
- ✓ risbe,
- ✓ besede (besedilni korpus),
- ✓ pisna gradiva,
- ✓ statistični letopisi,
- ✓ popisi prebivalstva,
- ✓ bibliografske podatkovne zbirke,
- ✓ zvočni zapisi,
- ✓ video,
- ✓ programska oprema,
- ✓ strojna oprema,
- ✓ aplikacije,
- ✓ spektri,
- ✓ senzogrami,
- ✓ lidarski podatki,
- ✓ herbariji,
- ✓ zbirke živali,
- ✓ vzorci tkiv ...

INFORMATION TYPES

Znano?

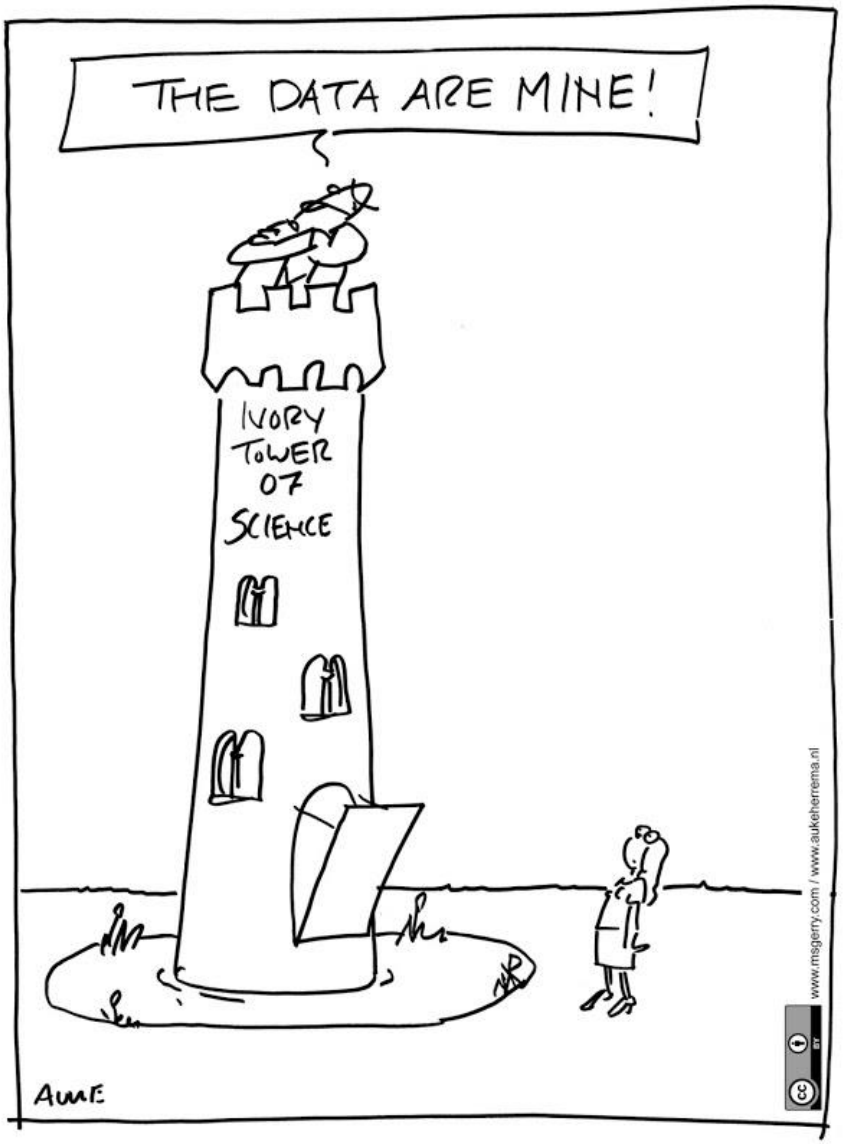

SCENE FROM THE PAST?

Najpogostejši izgovori, zakaj podatkov ne bi delili…

Podatke bomo še uporabili v člankih.	**Drugi bi lahko podatke napačno interpretirali .**	**Varovanje/zaščita podatkov.**	**Podatkovna baza je prevelika.**
Podatki niso zanimivi.	**Nadlegovali nas bodo z vprašanji.**	**Slaba kvaliteta podatkov.**	**Dobivali bomo »spam«/nezaželeno pošto.**
Meni je vseeno, vendar drugi niso za to.	**Je preveč zakomplicirano.**	**Podatke bodo uporabili prevaranti.**	**Mogoče bomo podatke v prihodnosti želeli prodati.**

[''Open Data Excuse'' Bingo]

Znano?

DATA SHARING

Odprti dostop – odprti podatki – odprta znanost

‚Osnovni princip odprtega dostopa je takojšnja dostopnost *rezultatov javno financiranih raziskav* na svetovnem spletu brez naročniških ali avtorskopravnih omejitev.‘

(http://www.openaccess.si/definicije-in-deklaracije/)

Spremembe

1) Na ravni držav članic EU:

- Španija (zakon): Recommendations for the implementation of Article 37 of the Spanish Science, Technology and Innovation Act: Open Access Dissemination,
- Belgija: Brussels declaration on open access to Belgian publicly funded research,
- Irska: Ireland: the transition to open access,
- Portugalska (nac. politike): Portugal open access policy landscape,
- Danska: Denmark's national strategy for Open Access,
- Švedska: Proposal for national guidelines for open access to scientific information,
- Avstrija: New Policy for Open Access and Publication Costs,
- Norveška: Education, research and open access in Norway
- **Slovenija:** Nacionalna strategija odprtega dostopa do znanstvenih rezultatov

2) na ravni EU → Obzorje 2020 (pilot za odprte podatke)

Okvirni program EU za raziskovanje in inovacije Obzorje 2020

Pilot za raziskovalne podatke (Open Research Data Pilot H2020):

- Projekti v pilotu naj raziskovalne podatke shranijo (zaželeno) v **raziskovalno podatkovno središče**: področni, institucionalni ali centralizirani (v pomoč http://www.re3data.org/).

re3data.org
REGISTRY OF RESEARCH DATA REPOSITORIES

- Projekt naj zagotovi (po zmožnostih), da bodo raziskovalni podatki tretjim na voljo brezplačno za: dostop, rudarjenje, izrabo, reprodukcijo in razširjanje: kot učinkovit korak priporočajo, da se podatke opremi s Creative Commons licenco (CC BY ali CC0).

- Projekt zagotovi tudi potrebne informacije o: orodjih in napravah, ki so potrebne za preverjanje rezultatov (programska koda, algoritmi, protokoli…).

(Guidelines on Open Access to Scientific Publications and Research Data in Horizon 2020, 2016, str. 10)

Podlage za odprti dostop v znanosti v Sloveniji

Vlada RS je 2015 potrdila:

- Nacionalno strategijo odprtega dostopa do znanstvenih objav in raziskovalnih podatkov v Sloveniji 2015-2020

> Strategija določa tudi, da naj revije izdajateljev s sedežem v Sloveniji, ki vsebujejo recenzirane članke in je njihovo izdajanje v obdobju od leta 2015 do leta 2020 sofinancirano z nacionalnimi javnimi sredstvi, zagotovijo odprti dostop do svojih vsebin. Raziskovalni podatki, ki so bili podlaga objavljenim člankom, morajo biti dosegljivi v odprtem dostopu. Izdajatelji znanstvenih monografij s sedežem v Sloveniji, ki so v obdobju od leta 2015 do leta 2020 prejemniki nacionalnih javnih sredstev, naj si prizadevajo za izdajanje monografij v poslovnih modelih, ki bodo omogočali odprti dostop do celotnih besedil znanstvenih monografij ob objavi in upravljanje avtorskih pravic s prostimi licencami.

(Strategija 2015, str. 4)

> *2.1.2 Odprti dostop do raziskovalnih podatkov*
>
> Raziskovalni podatki, financirani z javnimi sredstvi, morajo biti v čim večji meri odprti in dostopni s čim manj omejitvami. Odprte podatke se mora dati poiskati, do njih dostopati, jih ovrednotiti in razumeti, uporabni morajo biti za druge in po možnosti interoperabilni, skladno z določenimi standardi kakovosti.[18] Odprti dostop do raziskovalnih podatkov se nanaša na pravico do spletnega dostopa in ponovne uporabe digitalnih raziskovalnih podatkov[19] pod pogoji, določenimi v pogodbi o dodelitvi sredstev. Dostopanje, rudarjenje, izkoriščanje, reproduciranje in razširjanje je brezplačno.

(Strategija 2015, str. 6)

Potrebe v okolju odprtih podatkov

1) Podatkovna infrastruktura (arhivi, podatkovna središča …)
2) Podatkovne storitve

3) Nove odgovornosti – priložnosti za:

- Financerja (ARRS, MIZŠ…)
- Raziskovalne ustanove (vodstvo, raziskovalna pisarna)
- Raziskovalce
- Knjižnice

Potrebe raziskovalne skupnosti in priložnosti

Knjižničarji kot most med raziskovalci in podatkovnim središčem

1) Podpora raziskovalcem pri iskanju in rabi podatkov
2) Podpora pri pripravi podatkov za odprti dostop

LEARNING HOW TO ARCHIVE DATA

4. Življenjski krog podatkov

NAČRTOVANJE!

Načrtovanje ravnanja z raziskovalnimi podatki

„... je natančen postopek, ki zadeva ustvarjanje in skrbništvo raziskovalnega gradiva, s ciljem omogočiti njegovo uporabo za toliko časa, kolikor traja njegova vrednost.“

(Angus Whyte, Foster/DCC, 2014)

V načrtu predvidimo:

- odgovorno osebo za ravnanje s podatki,
- kako bodo podatki dokumentirani,
- katere oblike podatkovnih datotek bomo uporabljali,
- kje bomo podatke dolgoročno hranili,
- kako bomo dobili privoljenje za distribucijo podatkov,
- avtorske pravice,
- stroške ...

5. (Nova) vloga knjižničarjev

Potrebna znanja za knjižničarje:

- področne politike in zahteve financerjev ter znanstvenih revij,
- možnosti za deljenje podatkov,
- odprti dostop,
- avtorske pravice,
- metapodatkovni standardi, formati, enolični identifikatorji...
- znati morajo izbrati in vrednotiti podatke,
- ravnati z raziskovalnimi podatki,
- poznati proces digitalne hrambe... (Schmidt in Shearer 2016)

Vir: Schmidt, B. & Shearer, K. (2016). *Librarians' Competencies Profile for Research Data Management.* Joint Task Force on Librarians' Competencies in Support of EResearch and Scholarly Communication. Pridobljeno 9. 6. 2016 s spletne strani: https://www.coar-repositories.org/files/Competencies-for-RDM_June-2016.pdf

(Nove) knjižničarske storitve

S tem bodo lahko raziskovalce:

- informirali o možnostih predaje podatkov v podatkovno središče,
- svetovali pri izboru ustreznega, priporočenega podatkovnega središča,
- informirali o pogojih za odprti dostop in prednostih odprtega dostopa,
- pomagali pri pripravi načrta za ravnanje z raziskovalnimi podatki ter
- nudili podporo pri izpolnjevanju osnovnih metapodatkov o raziskavi in pri pripravi ostale dokumentacije, avtorskih pravic ter pri razlagi drugih pogojev pri izročanju. (Štebe in drugi 2015: 7)

Vir: Štebe Janez, Bezjak Sonja, Vipavc Brvar Irena (2015). Priprava raziskovalnih podatkov za odprti dostop. Priročnik za raziskovalce. Fakulteta za družbene vede, Založba FDV, Ljubljana. URN:NBN:SI:DOC-06SLBVXX

6. Potrebe in možnosti v slovenskem okolju

Knjižničarji lahko raziskovalce v Sloveniji:

- seznanjajo z možnostjo in izvajajo vpis zbirke podatkov v bibliografski sistem za namen znanstvenega vrednotenja,
- svetujejo pri citiranju podatkov,
- informirajo uporabnike o podatkovnih zbirkah,
- informirajo o načinih dostopa in možnostih uporabe,
- informirajo o povezavah med podatki in publikacijami ter raziskovalnimi projekti,
- ter razvijajo storitve podpore pri ravnanju z raziskovalnimi podatki.

Ovrednotenje podatkovne objave v ADP

Prevzeti podatki (lahko) štejejo kot:

→ **znanstvena objava po merilih ARRS.**

2. Znanstvena monografska publikacija in drugi dokumentirani dosežki (Cobiss Tipp 2.01, 2.18, 2.20, 2.22, 2.24)

A. Znanstvena monografija (2.01) s številom strani nad 50,
– izdana v mednarodni založbi s seznama agencije ali
– izdana pri kateri koli drugi založbi (domači ali tuji), če je monografija s humanističnega področja (po vrstilcu UDK) in se vrednotenje izvaja za humanistiko **160 točk.**

B. Znanstvena monografija s številom strani nad 50, ki ne ustreza kriterijem iz kategorije A,
– izdana pri tuji založbi **120 točk,**
– izdana pri domači založbi **80 točk.**

.....

H. Zaključena znanstvena zbirka podatkov (2.20) s seznama agencije **30 točk.**

Priloga 1: Bibliografska merila znanstvene in strokovne uspešnosti

Vabilo: Delavnica za knjižničarje v oktobru

Delavnica

Knjižničarji kot podpora pri načrtovanju ravnanja z raziskovalnimi podatki

Delavnica za knjižničarje, sreda, 26. oktober 2016, 9:00 – 15:00

Kje: Fakulteta za družbene vede, Kardeljeva ploščad 5, 1000 Ljubljana
Predavatelja: mag. Irena Vipavc Brvar, univ. dipl. soc. in dr. Sonja Bezjak, univ. dipl. soc.

Knjižničarje iz družboslovnih in humanističnih knjižnic vabimo, da se udeležijo brezplačne delavnice o ravnanju z raziskovalnimi podatki.

Namen delavnice je, da udeleženci dosežejo naslednje cilje:

- razumeti osnovne korake življenjskega kroga raziskovalnih podatkov,
- suverenost v razpravah o problemih, povezanih z novimi podatkovnimi storitvami,
- znati definirati vlogo knjižnice na področju podatkovnih storitev,
- znati načrtovati aktivnosti za osveščanje na področju raziskovalnih podatkov,
- nuditi raziskovalcem podporo in aktivno sodelovati z njimi pri ravnanju s podatki.

Delavnica je praktično naravnana, pričakuje se aktivno sodelovanje.

Obvezna prijava!

http://www.adp.fdv.uni-lj.si/adp_delavnica_okt2016/index.php

7. Vprašanja…

RECOVERY OF DATA

Kontakt

Univerza v Ljubljani

Fakulteta za družbene vede

Arhiv družboslovnih podatkov

Kardeljeva ploščad 5

1000 Ljubljana

www.adp.fdv.uni-lj.si

arhiv.podatkov@fdv.uni-lj.si

Arhiv.Druzboslovnih.Podatkov

@ArhivPodatkov

Univerza v Ljubljani

FOSTER

iassist

SERSCIDA

ICPSR

cessda

DwB Data without Boundaries